

GERONTOLOŠKO IZRAZJE

INSTITUCIONALIZIRANOST

angleško: institutionalization

Institucionalizacija je družbeni proces, v katerem dejavnosti, ki so ljudem potrebne za življenje in sožitje, prehajajo v vedno bolj formalno, z normami določeno organizacijsko obliko ustanov ali institucij, zadovoljevanje teh potreb v skupnosti pa slabi. Pri tem se večja pomen ustanov in sistemov za izvajanje teh dejavnosti, medtem ko ljudje, katerim so ustanove namenjene, in tisti, ki v njih neposredno izvajajo dejavnosti, izgubljajo svobodo pobude, odločanja in ustvarjalnega ravnanja.

Institucionalizacija je danes pogosto predmet socioloških, psihosocialnih, etnoloških in drugih družboslovnih analiz. Te odkrivajo družbeno patologijo institucionaliziranosti; poškodbe, ki jih povzročajo na ljudeh, in motivacijske vzvode za njeno nastajanje in širjenje. Manj uspešne so pri oblikovanju modelov za stvarno zmanjševanje ali preprečevanje institucionaliziranosti.

Skrajno institucionalizirane ustanove so poimenovane totalne ustanove. V njih so ljudje nastanjeni in od njih (dolgo)trajno odvisni pri zadovoljevanju večine svojih vsakdanjih potreb. Organizirane so izrazito v smeri lastne ohranitve. Imajo malo sistemskih mehanizmov za kontrolo kakovosti svojih storitev in za ugotavljanje potreb svojih uporabnikov in neposrednih izvajalcev.

Za razumevanje institucionalizacije in za oblikovanje učinkovitih modelov njenega preprečevanja je potreben celosten antropološki pristop. Ta vključuje poleg spoznanj družboslovnih ved tudi ekonomske, biološke, zgodovinske, kulturne in druge vidike, ki določajo medčloveško sožitje, pri čemer pa je

bistveno, da so njihova spoznanja povezana v enovit antropološki pogled. V 20. stoletju je prišlo do vrste spoznavnih nastavkov za tak pristop. En nastavek je spoznanje Martina Bubra o komplementarnosti brezosebnega človekovega razmerja (*jaz – ono*) in osebnega odnosa (*jaz – ti*) do ljudi ter tudi do narave in sebe. Institucionalizacija se dogaja povsod, kjer brezosebno razmerje v doživljanju in ravnanju prevlada nad osebnim odnosom. Podoben nastavek je spoznanje Ericha Fromma o prevladi principa *imeti vse potrebno za preživetje* na račun principa *biti človek med ljudmi*.

Z vidika človeških potreb je za razumevanje institucionaliziranosti pomembna dinamika med osnovnima človeškima potrebama *po individualnem osebnem razvoju in po sožitju z drugimi ljudmi*. Ti potrebi sta lahko sinergično komplementarni, pogosto pa se dogaja, da ena prevlada na račun druge. V tem primeru gre za patologijo. Institucionaliziranost je patološka prevlada skupnosti nad posameznikovo individualno osebo. Podroben pogled v vzgibe institucionaliziranosti pokaže, da to prevlado skupnostnih zahtev nad osebami, njihovo svobodo in potrebami poganja patološki individualistični interes ključnih subjektov institucije, pa naj so vidni ali v ozadju.

Z vidika oblikovanja programov za zmanjševanje institucionaliziranosti v skupnosti ali za njeno preprečevanje je pomembno razlikovanje med skupnostno in skupinsko metodiko. V vsaki skupnosti sta ena in druga nujno potrebni in med seboj komplementarno sinergični. Če prevlada skupnostna metodika na račun skupinske, se začne krepiti institucionalizacija. Pri skupnostni metodiki so v ospredju brezosebne informacije, znanje, kritična analiza, teoretična razprava,

organizacijski menedžment, storilnost in tekmovanje; to so prireditve, kjer je odločilna vsebina dogajanja. Predavanje z razpravo je npr. skupnostna metoda, pa naj sodeluje s predavateljem en sam človek, deseterica ali sto ljudi. Pri skupinski metodiki sta v ospredju medsebojno posredovanje (komuniciranje) dobrih osebnih izkušenj in solidarno reševanje osebnih potreb vsakega člana skupine. Samo skupinska metodika lahko v resnici upošteva osebno enkratnost in edinstvenost vsakega člana skupine, njegove osebne potrebe, zmožnosti in stališča. V skupinski metodiki predavanje ne obstaja, tu se medsebojno bogatenje dogaja z osebnim pogovorom o določeni vsebini na osnovi izkušenj in znanja vseh navzočih, vključno s »predavateljem«, če gostuje v skupini. To je skupinsko socialno učenje, kjer *so vsi učitelji in vsi učenci, razlike pa jih bogatijo*. Število članov skupine je po naravi zato omejeno, npr. v srednje veliki skupini na devet do osemnajst ljudi. Skupinska metodika začena z empatičnim medsebojnim spoznavanjem, ki se stalno pogloblja, na njem pa gradita komplementarno sodelovanje in prijetno (simetrično) vzdušje. Skupnostna metodika je potrebna za storilnostni razvoj – »*imeti*« (Fromm), skupinska pa za razvoj človekove osebnosti in medčloveškega sožitja – »*biti*« (Fromm).

V gerontologiji je znan problem institucionaliziranost ustanov za dolgotrajno oskrbo. V njih so dosmrtno nastanjeni telesno, duševno in socialno zelo ranljivi in nemočni ljudje; pri demenci je npr. možno, da se ne zavedajo niti svoje identitete. Mnogi potrebujejo pri vseh osnovnih vsakodnevnih opravilih popolno oskrbo, ki je ekonomsko draga, z vidika izvajanja pa človeško in organizacijsko zelo zahtevna. Nevarnost zdrsa oskrbovalne ustanove v patologijo institucionaliziranosti je torej zelo velika, od blažjih oblik pri posameznih primerih do sistemske v obliki totalne ustanove.

Nevarnost institucionaliziranosti ustanov za dolgotrajno oskrbo zmanjšujemo s tem, da vzpostavimo čim celovitejšo mrežo cele vrste sodobnih oskrbovalnih programov v krajevni skupnosti; da uvedemo sodobni sistem javnega sofinanciranja dolgotrajne oskrbe, ki izhaja iz načela sofinanciranja uporabnika oziroma upravičenca do storitev in ne izvajalca le-teh; da ima oskrbovalni sistem učinkovite in v zakonu utemeljene mehanizme preverjanja vstopnih pogojev za izvajanje teh storitev, razvoj kakovosti izvajanja in kontrolo nad izvajanjem. Sodobni sistemi in zakonodaja za dolgotrajno oskrbo so lahko kakovostni le, če z regulacijskimi mehanizmi za sofinanciranje in podeljevanje dovoljenj za izvajanje storitev ter z vzpostavitvijo sistema za razvoj kakovosti ustanov in za kontrolo nad izvajanjem storitev preprečijo nevarnost institucionaliziranosti.

J. Ramovš

DENSTITUCIONALIZACIJA

angleško: deinstitutionalization

nemško: die Deinstitutionalisierung

Deinstitutionalizacija je družbeni proces, s katerim se preveč institucionalizirane življenjske dejavnosti organizacijsko in doživljajsko vračajo v življenje in sožitje celotne krajevne ali druge človeške skupnosti. Ko se vzpostavlja ravnotežje med nedotakljivim dostojanstvom vsakega človeka in skupnostjo, se upošteva, da je vsakdo enkrat in edinstven, svoboden in odgovoren ter ima svoje potrebe, zmožnosti in stališča, za kakovostno sožitje vseh v skupnosti pa so nujni organizacijski red, poštenost v dajanju in prejemanju ter solidarna empatičnost z drugimi.

Na področju gerontologije je vedno živa nevarnost institucionaliziranosti ustanov za dolgotrajno oskrbo. Zavestno prizadevanje za stalno deinstitutionaliziranje je pogoj za njihovo kakovostno delovanje. V današnji Evropi in